

Ծոցին ու ձեռաց միջուկն արիւն վառ
Գընտաձև գիզուէր վարդի հաւասար .
Ըզակադանգուր մաղն 'ի բայ չըջէ
Ի յանսաղաւարտ քաջին ճակատէ . . .
Խելագնաց լինի թնայ Եղիշէ ,
Ըզմեծըն վարդան 'ի հոն գըտանէ : —
Լեզու քաջին լուռ՝ խօսի ինքն ամէն .
Այտքըն թըռալիւր և յոնք կըռննձէն .
Մահուն իսկ կարծես հրաման յիւր մահէն
Տայ իշխանարար և ամէնք սարսեն .
Ի ջրթանցրն մէջ կայ ծայր նիզակին
Քառածայր թեօք ոսկեզարդ խաչին
Զոր պապի իւր Սահակ 'ի Ժամին յետին
Յիշատակ երես քաջապանծ թողին .
Ընդ երես քաջին մահախառն անմահ
Չամբողջ գիշերոյն զերրորդըն զայն պահ
Հայի Եղիշէն 'ի զարմանս և յահ ,
Խորին լըռութեամբ լեզուն չըջապահ .
Կշռէ զգլուխ քաջին ձեռքն երերուն
Որ զինքըն գրաւ գին Հայկազանց սիրուն ,
Համբուրէ գճակատն ուր բազդ Հայերուն
Չանդարձն էր գրբեր ապագայ դարուն .
Ընդ լայնագիրկ լանջքըն հայի ուռած
Քաջ քաջ և վեհ վեհ կրթից տուն սիրած ,
Իբրև պղղընծի ամուր մի կանգնած
Պաշտպանէր զրդիք թորգոմայ ցաւած :
Ընդ գեղեցիկ ձեռքն հայի՝ ում հնազանդ
Կայր ամէն հրաման և շատոնց մի բազդ ,
Ուսկից յաղթանակք և փառք մեծազարդ
Ելնէին երսուն տարի անընդհատ .
Չէր նա այնպէս վեհ երեցած գիմօք
Երբ յիսուն անգամ դառնալով փառք
Պըսակս յաղթութեանց բերէր սփռէր լոկ
Հայրենի շիրմաց տաճարաց վրայօք ,
Կամ Բասլաց . Խաղալայ և հարիւր ազանց
Խորխտ թագաւորներ՝ ընդ Կովկաս անցած
Երբ իջեցընէր տանէր տայր Լիւբաց
Ինքն իբր 'ի յորտէ գառնայր եղջերուաց ,
Ինչպէս 'ի վերայ քաջացն այն յեցուկ
Յետին յաղթանակ Հայոց անանցուկ
Չինքըն կանգնելով՝ ոտին ընդ ոտիք ,
Ինք զինքըն գիտէր հոգւոյն նայեցիւք . —
« Ո՛հ ես 'ի ճակտիդ վրայ երգնում , վարդան ,
Կանչեց Եղիշէ , որ ձեռն աստուածեան
Հոգ փոխարէն գրէր էքո մեծ մահուան .
Թէպէտ դարձ անցնին , գու մընանս վարդան , . . .
Չայս ասաց ու հետ գիշերւան չըքին
Փախաւ ծածկեցաւ սիրաձայն հոգին :
Պըլլուէն 'ի սարէն ուսաւ զիորին բան ,
Կանչէ զբուն գիշերըն վարդան , վարդան :
.
.
.
Կանչէ պըլլուլիկ , կանչէ հոգեձայն ,
Լրգեօք զուխտ մահուն սուրբ՝ յիշէ վարդան :

ՆԱՀԱՊԵՏ

ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պետրա քաղաքին աւերակները :

ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ սէրը հայրենասիրու
Թեան հետ զարմանալի կապակցու
Թիւն մը ունի . վասն զի հնասէր մը
չկայ որ օտար աւերակներ ալ քննե
լով ու անոնց վրայ մտածելով՝ իր հին
հայրենիքը միտքը չգայ . հայրենասէր
ալ չկայ որ իր հայրենեաց աւերակնե
րուն վրայ խորհրդածութիւններ ը
նելով՝ ընդհանուր հնութեանց վրայ
ալ սէր մը չունենայ : Ի՞նչ ենթադրու
թեամբ կը համարինք թէ որ և իցէ
հնութեանց յիշատակութիւնները սի
րելի ու զուարճալի պիտի ըլլան հի
մակուան մեր ուսումնասիրաց , և մա
նաւանդ արեւելեան հնութիւնները :

Ի՞նչպառաժ Լճաբիւր ըսուած երկրին
մէջ , որ հիմա քարոտ ու անապատ եր
կիր մըն է , ատենով այնպիսի զարմա
նալի ու գեղեցիկ շէնքեր քաղաքներ
կան եղեր որ եթէ հիմա անոնց աւե
րակներն ալ մնացած չըլլային , լսող
ները չէին կրնար հաւտալ : Ի՞նչ քա
ղաքներէն մէկն է նաև Պետրա ը
սուածը , որ Եգիպտոսից կամ Եր
բատացուց երկրին մայրաքաղաքն է
եղեր , և հիմա իր ընդարձակ ու մե
ծագործ աւերակներովը , և մանա
ւանդ բոլոր քաղաքը Ժայռերու մէջ
փորուած ըլլալուն համար՝ աշխարհ
քիս մէջի հաշակաւոր և հետաքրքրու
թեան արժանի հնութիւններէն մէկն է :

Ի՞նչ Պետրա քաղաքը հիմակուան
Լճաբացուց Սատի-Սուսա (Չոր
Սովսեսի) ըսած հովտին մէջ է , որ
քարուտ բայց մշակեալ է , և գիրքը
արեւելքէ արեւմուտք երկնցած . հով
տին մէկ կողմը ուրիշ ձոր մըն ալ կայ
որ գէպ 'ի հարաւ կ'երկընայ . ասոր
գիմացն ալ գեղ մը կայ բոլոր պտղա
տու ծառերով զարդարուած , ու ան
գեղին քովն է Պետրայի գերեզման
նոցը : Ինչէ անդին երկայն ճամբայ

Պետրա քաղաքին աւերակները :

մը կ'երևէ առջևդ՝ երկու կողմը փորուածքներով ու գերեզմաններով զարդարուած . ճամբուն ծայրը լեռներու մէջ նեղ անցք մը կայ՝ ուսկից ջուր կը վազէ , և առ անցքն է միայն արևելեան կողմէն Պետրա երթալու ճամբան , որ երկու ձիաւոր անցնելու չափ լայնք հազիւ ունի . իսկ երկու կողմի լեռները պատի պէս շիտակ են , ու 400^{էն} ինչուան 700 ոտք բարձրութիւն ունին . տեղ տեղ ալ իրարու վրայ այնպէս ծռած են որ երկինքը չերենար : Ինչ ճամբէն դուրս ելլելուդ պէս՝ բոլոր Պետրա քաղաքին աւերակները առջևդ կ'երևն , այնպէս որ անոնք տեսնելով մէկէն կը գուշակես ան հարստութիւնն ու փառաւորութիւնը որ ատենով ունեցեր է :

Պետրա քաղաքը՝ հին ատենի աշխարհագիրներուն պատմիչներուն ու բանաստեղծներուն խօսքերէն գիտենք որ ատենով խիստ վաճառաշահ քաղաքներէն մէկն է եղեր . և կ'երև-

նայ թէ Սոլսեօի ժամանակէն սկսած է վաճառաշահութիւնը , վասն զի Հնդկաստանի բոլոր վաճառքները հոն կը ժողվուէին : Իտեն անցնելով երբոր նաւորդութեան պատճառաւ կամաց կամաց կարաւանները պակսեցան , Պետրա քաղաքն ալ առջի մեծութենէն ընկաւ , և բնակիչքը պակսելով՝ ան բազմամարդ քաղաքն ալ անապատ դարձաւ , ու մէջի տաճարները , թէատրոնները , ջրանցքները , բերդերը , յաղթական կամարներն ու գերեզմանները բոլոր կործանած քաղաքին աւերակներուն մէջ թաղուեցան : Իւելի ալ ցաւալին ան է որ մէջը երևելի արձանագրութիւն կամ յիշատակարան մըն ալ չկայ . այլ միայն մէկ լատիններէն արձանագրութիւն մը մնացեր է այսպէս , Q . Prætestus կամ Prætestatus Florentinus , այսինքն Լ . Պրետեստոս կամ Պրետեստոս Փլորենտայի . կը կարծուի թէ ասիկայ Իգրիանոս կամ Իտոնինոս

կայսերաց ժամանակը Հռովմայեցւոց կողմանէ գաւառապետ եղած է աս կողմերը :

Իսկոր աւերակ դարձած շէնքերուն մէջ դեռ ինչուան հիմա միայն մէկ ամբողջ մնացած շէնք մը կայ , որ ումանք տաճար՝ ոմանք ալ գերեզման է կ'ըսեն , և անոր պատկերն է հոս գրածնիս : Իսկ շէնքն ալ մէկալներուն պէս ամբողջ ժայռի մը մէջ հիմնալի կերպով փորուած է իր սիւններովն ու արձաններովը : Բարաքցիք ասոր Սալէնէի Ֆիւրաւն կամ Պանէ Փարաւնի կ'ըսեն , իբր թէ Փարաւնի գանձը հոն թաղուած է . այսպիսի սուտ կարծիքներով որչափ հնու թիւններ կ'աւրեն կը փճացընեն տգէտ մարդիկ ամէն տեղ : Տաճարին մէջի կողմն ալ նոյնպէս նոյն լեռնէն փորուած սիւններ , խարիսխներ , սեան գլուխներ , զարդեր , արձաններ ու ներքին սենեակներ կան : Պիրքը և դրսի ձեւին ճարտարապետութիւնը շատ սիրուն է . բայց ափսոս որ պզտի դրան սիւններէն մէկը պակսած է . ներսի տեսքը դրսին հետ ամենեւին համեմատութիւն չունի : Ելէն քանի մը ոտք սանդուխներով մէկ սենեակ մը կը մտնես որ թէպէտ աղէկ ու համեմատ փորուած է , բայց պատերուն անհարթութենէն կ'երևնայ որ դեռ շէնքը չլըմնցած՝ երեսէ ձգուած է . ուրիշ երկու կողմնական սենեակներ ալ կան . մէկը անկանոն կերպով շինուած , և մէկալը երկու ծակ ունի որ կարծես թէ մէջերնին սնտուկ դրնելու համար փորուած են . աս բաներէս կ'երևնայ թէ անշէնքը տաճար չէ , հապա գերեզման է : Իսկ շէնքին մօտ է նաև ընդարձակ թէպտրոնը :

Յովսէպոս , Եւսեբիոս և սուրբն Հերոնիմոս կը վկայեն թէ Մհարոնի թաղուած Հովր լեռը աս Պետրա քաղաքին լեռներէն մէկն էր , որ ինչուան հիմայ ալ Տաճկաց ուխտատեղի եղած է : Եւ այն աւերակներուն մօտ ձորի մը մէջ ալ եօթը ոտք բարձրութեամբ քար մը կայ որ հիմակուան Բարա-

ցիք կարծես թէ Սովսէս մարգարէն անոր տակը թաղուած է :

Պետրայի աւերակները ստորագրող առաջին եւրոպացի ճանապարհորդը եղաւ Պուրքհարտ՝ 1812^{ին} : Իրմէ ետքը ուրիշներէն աւելի հռչակաւոր եղան Տըլպորտ և Լինան գաղղիացի ճանապարհորդները որ աւելի ուշադրութեամբ քալեցին ու տեղն 'ի տեղը ստորագրեցին Պետրայի աւերակները 1830^{ին} :

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բնաբանական հարցառնքներ :

Ինչո՞ւ երբեմն կարկուտը ընկուզի կամ հաւկը թի չափ ալ մեծութիւն կ'ունենայ .

— Սոսն զի վար իյնալու ատենը շատ ջրի մասունք մէկտեղ կը միանան . և կամ երբոր վերի ցուրտը կը հասնին , ամէն ջրի կաթիլները սառ կը կտրին , և ուժով վար իջնալու ատեն շատը միատեղ իրարու կը կպչին ու անանկ վար կ'իյնան . աս իրարու հետ միանալին անկէց յայտնի է որ մեծ կարկուտները միշտ անկիւնաւոր կ'ըլլան :

Ինչո՞ւ միայն ձմեռը ձիւն կուգայ , և ամառը չգար .

— Սոսն զի ձիւնն ալ կարկտի պէս ջրային մասունքներու սառելէն կը ձեւանայ : Իրաւցընէ ամառ ատեն ալ ձիւն կը գոյանայ , ինչպէս որ բարձր լեռներու վրայ միշտ կը տեսնուի , բայց խիստ տաք ատեն իրենց պնդութիւնը քիչ ըլլալով՝ վար իջնալէն առաջ ջուր կը դառնան :

Ինչո՞ւ ջրհանի մը մէջի ջուրը 32 ոտքէն աւելի չբարձրանար՝ որչափ ալ միտքը շարժելու ըլլաս .

— Սոսն զի 32 ոտք բարձրութեւ ջրի սիւնակ մը այնչափ ծանրութիւն ունի՝ որչափ որ ծանրութիւն ունի